

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Короля Олександра Дмитровича «Міжнародні туристичні потоки: суспільно-географічні аспекти формування та геопросторовий розподіл», подану на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук зі спеціальності 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження, її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами

Міжнародні туристичні потоки, які формуються поїздками мешканців за межі своєї держави з пізнавальною, відпочинковою, оздоровчою чи іншою метою, в сучасних умовах суттєво впливають на динаміку економіко-географічних потенціалів держав, зовнішньоекономічні й зовнішньополітичні зв'язки між ними. В останні десятиріччя міжнародний туризм збільшив світові пасажиропотоки, змінив конфігурацію транспортних мереж, ставши також важливим чинником глобального культурообміну й трансформації суспільно-географічних образів окремих країн та регіонів.

Оскільки міжнародні туристичні потоки формуються багатьма географічними чинниками, проявляються через різні географічні процеси та мають економіко- та соціально-географічні наслідки, то в їхньому дослідженні особливо важливим є суспільно-географічний підхід, який дає змогу всебічно відтворити взаємопов'язаність різних передумов розвитку та параметрів міжнародного туризму. Ці питання є злободенними і для України, яка на сьогодні відчуває гостру потребу в надходженні інвестицій та коштів в іноземній валюті, що можна було б вирішити через формування різних механізмів стимулювання в'їзного туризму.

Водночас сучасні суспільно-географічні дослідження міжнародного туризму ще не відповідають реальним потребам через відсутність всебічного аналізу усіх його складових, що свідчить про актуальність дисертаційної роботи Короля Олександра Дмитровича, присвяченої пізнанню суспільно-географічних закономірностей формування та геопросторового розподілу міжнародних туристичних потоків. Оскільки дослідження міжнародних туристичних потоків проведено в контексті поведінкової географії, то його методологічні підходи можуть бути застосовані і до інших аспектів економічної активності мешканців різних країн світу.

Дисертація Короля О. Д. виконана на кафедрі географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою цієї кафедри, а також кафедри географії та менеджменту туризму цього університету, зокрема, з виконанням теми «Обґрунтування та планування розвитку історико-етнографічного та сільського зеленого туризму в Чернівецькій області» (номер державної реєстрації 0116U003679).

Упродовж 2006–2007 рр. автор брав участь у реалізації українсько-словацького проекту «Оцінка ресурсного та естетичного потенціалів розвитку

екологічного туризму в Карпатському регіоні» (номер державної реєстрації 0106U008641). З 2012 по 2015 рр. деякі наукові підходи дослідження використані в реалізації транскордонного проєкту «Історична та етнографічна спадщина – частина сталого розвитку туризму на Буковині» (HERITAGE MIS-ETC Code: 829), що фінансувався Європейським Союзом.

2. Зміст та завершеність дослідження

Дисертаційна робота О. Д. Короля включає вступ, шість розділів, висновки, додатки, список використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 481 сторінка, з яких 403 сторінки тексту основної частини, у т. ч. 118 рисунків, 111 таблиць. Список використаних джерел налічує 221 позицію.

У Вступі відображено сутність наукової проблематики формування і геопросторового розподілу міжнародних туристичних потоків, обґрунтовано її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його методологічні засади, сформульовано наукові положення, які виносяться на захист, вказано на практичну цінність роботи, відображення її змісту в наукових публікаціях, зазначено апробацію та структуру роботи, особистий внесок здобувача.

У першому розділі дисертаційної роботи О. Д. Короля з суспільно-географічних позицій розкрито понятійно-термінологічний апарат, який характеризує міжнародні туристичні потоки. Розділ включає і концептуальні положення щодо ролі різних чинників в розвитку міжнародного туризму, обґрунтування методологічних підходів до їхнього суспільно-географічного дослідження.

У другому розділі дисертації «Чинники формування зарубіжних туристичних потоків» розкрито вплив демографічного та економічного чинників на закордонні туристичні поїздки. Показано механізми, через які реалізується значення демографічних й економічних параметрів на формування зарубіжних туристичних потоків.

Третій розділ дисертаційного дослідження відображає результати кластерного аналізу країн за показниками індексів зарубіжної туристичної активності та іноземної туристичної привабливості.

У четвертому розділі дисертаційної роботи О. Д. Короля з'ясовано вплив економічного чинника на іноземно-туристичну активність та обґрунтовано економічні закономірності в розподілі міжнародних туристичних потоків.

У п'ятому розділі дисертації розкрито значення таких географічних передумов, як площі території країн, їхній клімат і транспортно-географічного положення, на формування й розподіл міжнародних туристичних потоків.

У шостому розділі дисертаційної роботи зроблено класифікацію країн призначення за обсягами в'їзних туристичних потоків та одержаних в результаті доходів. Особливу увагу приділено Україні.

Структура дисертаційної роботи О. Д. Короля цілком відповідає меті та завданням дослідження. Виклад матеріалу відзначається логічністю та послідовністю. Зміст розділів та висновків дисертаційної роботи свідчить про її цілісність і завершеність.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Дисертаційне дослідження О. Д. Короля виконане на основі ґрунтовного опрацювання літературних джерел (221 найменувань) та широкої сукупності об'єктивної статистичної й довідкової інформації, що засвідчує достовірність одержаних результатів. Обґрунтованість наукових положень роботи підтверджується добре продуманою методологією дослідження, основою на теоретичних засадах сучасної суспільної географії та її складової – поведінкової географії, та використанні різнобічних статистичних і математичних методів, що в сукупності дало змогу одержати нові вагомі результати щодо закономірностей формування й геопросторового розподілу міжнародних туристичних потоків. У роботі також реалізовано міждисциплінарний підхід, що проявилось у добре продуманому залученні до суспільно-географічного аналізу досягнень соціології, економічних наук та демографії. Висновки і рекомендації, що виносяться на захист, пройшли належну апробацію на наукових конференціях і семінарах, у тому числі міжнародних й зарубіжних.

Найважливішими досягненнями дисертаційної роботи О. Д. Короля, які відзначаються науковою новизною, є:

- обґрунтування методології суспільно-географічного дослідження міжнародних туристичних потоків на засадах поведінкової географії, взаємопов'язаного аналізу виїзного та в'їзного туризму з використанням розроблених індексів туристичної активності й туристичної привабливості (розд. 1, с. 50 – 94);

- створення концептуальної моделі формування та розподілу міжнародних туристичних потоків у географічному просторі з виділенням основних мотивів, чинників та закономірностей геопросторового розподілу міжнародно-туристичних потоків (розд. 1, с. 91);

- виявлення зв'язків між демографічними характеристиками та зарубіжною туристичною активністю (розд. 2, с. 96 – 103);

- класифікація країн походження туристів та країн призначення туристів за результатами рейтингового та кластерного аналізу на основі індексів зовнішньої туристичної активності (ЗТА) та іноземної туристичної привабливості (ІТА) (розд. 3, с. 112 - 313).

- обґрунтування закономірностей формування та географічного розподілу міжнародних туристичних потоків на основі аналізу впливу економічного чинника (розд. 4, с. 316–335);

- визначення закономірностей формування й розподілу міжнародних туристичних потоків на основі аналізу ролі різних географічних передумов (розд. 5, с. 337 - 413);

- класифікація країн призначення за обсягами в'їзних туристичних потоків та одержаних в результаті доходів (розд. 6, с. 417 – 440);

- обґрунтування місця України в системі міжнародних туристичних потоків (розд. 6, с. 441 – 457).

4. Дискусійні питання та зауваження

Відзначаючи досягнення дисертаційного дослідження О. Д. Короля, необхідно вказати на окремі дискусійні моменти у його роботі та зробити зауваження щодо деяких підходів. Зокрема:

1. В своєму дисертаційному дослідженні О. Д. Король одержав нові вагомні наукові результати, але формулювання елементів новизни у вступній частині роботи (с. 24–25) має деякі хиби. Зокрема, окреслені автором методики, у тому числі й математично-статистичного аналізу, самі по собі ще не є науковою новизною, а лише способом, які дали змогу автору обґрунтувати нові положення.

2. Є низка зауважень до понятійно-термінологічного апарату (розд. 1). Зокрема, дослідження міжнародних туристичних потоків через взаємозв'язаний аналіз в'їзного й виїзного туризму є обґрунтованим, а ось означення виїзного туризму, як зарубіжного, а в'їзного – як іноземного, не є переконливим, виходячи з того, що в українській мові ці поняття розглядаються як синоніми. Іноді автор вживає поняття і терміни, які ще не ввійшли в широкий науковий обіг і потребують додаткового роз'яснення (ліквідність простору, опозитний та ін.). Некоректно також розглядати зовнішні туристичні поїздки як міграції (стор. 8 автореферату), оскільки міграції – це насамперед зміна місця постійного проживання.

3. Зауваження щодо структури роботи: розроблену автором концептуальну модель формування та розподілу міжнародних туристичних потоків, яка є важливим позитивним результатом дослідження, доцільно було розмістити не в першому, а в останньому розділі роботи. При цьому в першому розділі подати робочу гіпотезу щодо основних аспектів предмету дослідження.

4. В дисертаційній роботі частково окреслено значення етнокультурного чинника (розд. 5, с. 403 – 413) у формуванні та розподілі міжнародних туристичних потоків, зокрема, значення мовної близькості, але ці питання доцільно було доповнити аналізом етно-ностальгійних та історично-політичних мотивів. Так само серед загроз і небезпек міжнародного туризму, охарактеризованих в цьому підрозділі, треба було виділити і чинник можливої внутрішньої територіально-політичної дестабілізації.

5. Досліджуючи іноземні туристичні потоки в Україну та прибутковість іноземного туризму (розд. 6, с. 441 – 457), доцільно було розкрити і їхні регіональні особливості.

Усі вище зазначені зауваження не мають принципового значення і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а лише підтверджують вагомість одержаних результатів.

5. Значущість дослідження для науки і практики та можливості його використання

Теоретичне значення дисертаційної роботи О. Д. Короля полягає у розробленні концептуальних основ формування й геопросторового розподілу міжнародних туристичних потоків, виявленні закономірностей впливу демографічних, економічних та географічних чинників на міжнародно-

туристичну активність та геопросторові закономірності міжнародного туризму загалом. Запропонована автором методологія дослідження міжнародного туризму на засадах поведінкової географії має усі підстави для її застосування в суспільно-географічному дослідженні інших глобальних соціальних- та економіко-географічних проблем.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані для розроблення програм і стратегій розвитку міжнародного туризму як загалом в Україні, так і в окремих регіонах. Уже на цей час дисертаційні напрацювання використані в «Стратегії туристичного розвитку Чернівецької області на період до 2015 року», затвердженій рішенням обласної ради від 31.05.2012 р. № 44-10/12. Автор дисертації був одним з розробників цієї стратегії в рамках виконання програми проекту, що одержав фінансову підтримку GTZ, «Оцінка ефективності реалізації програми розвитку туризму в Чернівецькій області на 2004–2010 роки та розробка Стратегії туристичного розвитку Буковини до 2015 року» (довідка відділу з питань туризму Чернівецької ОДА № 21/166 від 22.07.2020).

Результати наукових дослідження були впроваджені в навчальний процес підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Туризм» (спеціалізація «Міжнародний туризм») на географічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

6. Повнота викладених основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях та авторефераті

Основні положення дисертації О. Д. Короля, які відображають усі етапи і результати дослідження, опубліковано у 35 наукових працях, зокрема, в одноосібній монографії «Міжнародні туристичні потоки: суспільно-географічні аспекти формування та геопросторовий розподіл» (Чернівці, 2018. 512 с., 32 друк. арк.), а також в 23 публікаціях у фахових наукових виданнях України, з них 22 – одноосібні (14,3 друк. арк.); 4 статті – у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 з яких вийшла друком одноосібно (1,1 друк. арк.) і 3 – у співавторстві (2,9 друк. арк.), у т.ч. 2 – у виданнях з наукометричних баз Scopus та Web of Science (2,2 друк. арк.). Ще 7 публікацій (4,1 друк. арк.) – матеріали доповідей, виголошених на закордонних та міжнародних конференціях, а також праці, що вийшли друком в інших виданнях.

Автореферат дисертації О. Д. Короля повною мірою відображає зміст основних її розділів та параграфів і не містить положень, які не висвітлені в рукописі роботи.

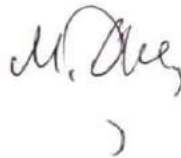
7. Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань та нормативних актів ДАК України

Дисертація О. Д. Короля відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 року та №1159 від 30.12.2015 року).

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота О. Д. Короля є завершеною і самостійною науковою працею, в якій вирішена актуальна наукова проблема обґрунтування закономірностей формування та розподілу міжнародних туристичних потоків у географічному просторі. Дисертація відзначається новизною та обґрунтованістю наукових положень, має суттєве теоретичне і практичне значення, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, а її автор, Король Олександр Дмитрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент –
доктор географічних наук,
професор кафедри географії України
Львівського національного університету
імені Івана Франка

М. С. Дністрянський

Підпис Дністрянського М. С. підтверджую
Вчений секретар

доц. Грабовецька О. С.